

Iz uvodnega esaja Petra Kolška

V zadnjih petindvajsetih letih je slovenska umetniška literatura doživela velike spremembe, pravzaprav preobrazbo. Ne gre za potresne zunanje dogodke, pač pa za predrugačenje literarnega sistema. Spremembe zadevajo vse tri njegove stebre: založništvo, ki je postalo gospodarska dejavnost; pisatelje in pesnike, ki ne morejo več živeti zgolj od svojega dela; ter bralce, ki so močno spremenili odnos do izvirne slovenske knjige in bralne navade sploh.

To pa ne pomeni, da se je besedno ustvarjanje zmanjšalo, razredčilo, zaustavilo. Nasprotno, obseg leposlovnega pisanja je začel opazno naraščati že v sredini 90. let, do danes se je glede na izhodiščni položaj podvojil ali potrojil. Če je v prvih letih po osamosvojitvi letna bera romanov dosegla med 40 in 50 naslovi, se v zadnjih petih letih njihovo število giblje med 100 in 120. Nekaj podobnega velja za število pesniških zbirk (vključno z vedno pogostejšimi samozaložbami), ki je zdaj približno dvakrat večje, kot je bilo na začetku 90. let; podatek za leto 2015 je 250 novih izvirnih naslovov.

Ali je takšen razvoj – manj spodbudne okoliščine, večja produkcija – paradoksalen? Ni, če ga osvetlimo z dveh zornih točk, ki ju je prinesel novi čas. Prva zadeva tehnologijo pisanja in tiskanja knjig, digitalizacija je oba procesa bistveno poenostavila, skrajšala in pocenila. Druga je globlje narave in je povezana s splošno detronizacijo, razvrednotenjem besedne umetnosti; neposredna posledica je inflacija stvariteljskih podvigov. Določeno vlogo sta zagotovo odigrali tudi trendovska razporeditev prostočasnih dejavnosti, ki med drugimi stavi na »pisateljevanje«, in množica mladih humanističnih izobražencev, ki so ostali brez redne zaposlitve.

A vrnimo se k prozi in poeziji – kaj bistvenega sta pridobili v poosamosvojitvenem četrtsotletju? Opazovanje s stališča duhovnozgodovinskih slogov pove, da se je na obeh področjih po modernizmu v 80. letih desetletje kasneje izpela tudi šibka slovenska posvojitvev postmodernizma. Nove pripovedne strategije, tudi tiste, ki so nastale pod vplivom ameriške metafikcije, so seveda ostale, a le kot dodatna kreativna možnost, ki se je najbolje uveljavila v kratkih zgodbah, v žanru, ki ga je slovenska literatura pred tem (če seveda odštejemo oddaljenega Cankarja) poznala le za vzorec. V tej drobni literarni vrsti sta se že v 80. letih najbolj uveljavila Milan Kleč in Andrej Blatnik. Zadnje omenjeni je tovrstno pisanje nadaljeval v 90. letih, desetletje pozneje pa je najmočnejša pisateljica tega žanra postala Suzana Tratnik, ki je v slovensko literaturo dokončno pripeljala tematiko ženske homoerotike.

A paradni žanr je seveda roman, katerega naslovi so, kot rečeno, začeli po letu 1991 strmo naraščati. Njihove tematske in slogovne pestrosti ni mogoče literarnozgodovinsko zgostiti v eno samo oznako, a če rečemo, da sega razpon od realizma in celo socialnega naturalizma do fantastike, od urbanega okolja v podeželsko ter celo v mistiko potopljeno vaško krajino (zagotovo najbolj pri Feriju Lainščku in Vladu Žabotu), od pitoreskno obarvane zgodovine do tehnološke utopije – tedaj približno zajamemo njihovo duhovno konfiguracijo. Znotraj nje je treba konkretizirati dve tematiki, ki je prej v tako razsežni obliki ni moglo biti. Prva vzpostavlja kritično razmerje do polpretekle, enopartijske zgodovine; na tem področju je še zmeraj najmočnejši Drago Jančar, ki je svojo disidentsko držo zastavil že v 80. letih. Njegov roman *To noč sem jo videl* (2010) je eden najbolj odmevnih in prevajanih tekstov poosamosvojitvenega obdobja. Druga, bolj izvirna tematska novost pa je literatura, ki jo poseblja mladi Goran Vojnović. Z romanom *Čefurji raus* (2008) je odprl – in v

naslednjih dveh skoraj enako uspešnih romanih nadaljeval – tematiko ekonomskih migrantov iz nekdanjih jugoslovanskih republik ter z učinkovito literarno-jezikovno obdelavo njihove (ne)integracije izzval vihar; predvsem (a ne samo!) navdušujoč, na katerega je slovenska literatura predolgo čakala. – Pomembno so pripovedno prozo tega četrtsotletja poleg že omenjenih starejših avtorjev zaznamovali tudi Evald Flisar, Feri Lainšček, Vlado Žabot, Katarina Marinčič, Mojca Kumerdej (najbolj z zadnjim odmevnim romanom *Kronosova žetev*), Vinko Möderndorfer, Miha Mazzini, Andrej E. Skubic, Gabriela Babnik ...

V pesništvu se je izoblikovalo toliko poetik, kolikor je pesnikov. Enako kot proza tudi poezija v tem času ne pozna več skupinskega, idejno-estetskega ali generacijskega projekta. Težko je v tej raznorodnosti in v estetskem relativizmu najti katerega od homogenih konceptov. A nekaj oprijemljivih fenomenov vendarle obstaja. Na primer izzven pesniškega postmodernizma. Ali še zmeraj nalezljivi vpliv Šalamunovih modernističnih postopkov, viden pri kopici mladih pesnikov. Pomembna novost je vpliv ameriške moderne, zlasti beatniške poezije, ki je opazno izoblikovala nastop Uroša Zupana, najbolj nadarjenega med mlajšimi pesniki 90. let.

V galaksiji slovenske leposlovne besede je mnogo svetlih zvezd, starejših od osamosvojitve, a tudi nekaj izjemno svetlih, ki so zažarele v zadnji četrtini stoletja. Čeprav sonce z literaturo presvetljene besede ni več središče slovenskega duhovnega veselja, število mladih in še mlajših literatov, ki vznikajo zlasti v zadnjih letih, tej besedi obljublja nadaljevanje zemeljskega življenja.